

Ѓорѓи Спасов

Социјалдемократијата денес

-10-те одредници-

Скопје, ноември 2008

Издавач:

Фондација Фридрих Еберт
Канцеларија Скопје
www.fes.org.mk

Лектура:

Инда Савиќ

Дизајн на корица и пре-прес:

Promo DSGN

Тираж:

1000

Copyright:

Friedrich Ebert Stiftung

Содржина

1	Економски прогрес	5
2	Социјална правда, фер општество, слобода и еднаквост	11
3	Солидарност и синдикализам	15
4	Рамноправност	19
5	Одржлив развој, грижа за здрава животна средина	23
6	Демократија, вклученост, транспарентност, одговорност	25
7	Владеење на правото, борба против криминалот	29
8	Мир и безбедност	33
9	Заштита на националниот идентитет	35
10	Отвореност и космополитизам	37
	Важни веб страници за социјалдемократијата	40
	Куса белешка за авторот	41

Социјалдемократијата е политички проект за економски успешно општество. Економскиот прогрес на општеството е најважната преокупација, од причина што без постојано зголемување на општественото богатство, на продуктивноста на прозводствените сили, не е можно да се обезбеди и слободата на човекот, неговата рамноправност и еднаквост. Способноста за обезбедување економски прогрес, социјалдемократијата, денес, ја покажува во економиите на нордиските земји (Норвешка, Шведска, Данска, Финска), во економијата на Велика Британија, која единасет години се развива без застој, во САД пред победата на неоконзервативците, и во многу други земји во светот. Овој политички проект покажува дека може да се справува со ризиците што ги носи новото време во развојот на економијата и воедно да им обезбедува на своите земји и граѓани економска сигурност и просперитет кој ги ослободува од стравот за нивната животна egzистенција и за иднината на нивните деца.

Иако социјалдемократскиот проект за економски развој се разликува од земја до земја, во согласност со нивните специфичности, географска положба и култура, во извесна мера, и се менува со историските промени, тој, сепак, има некои заеднички карактеристики што го прават социјалдемократски.

Кои се тие заеднички карактеристики?

1. Социјалдемократијата ја смета за незаменлива улогата на пазарот во развојот на економијата. Таа е за *пазарна економија* бидејќи пазарите во досегашната историја се покажаа како незаменлив инструмент за економска мотивација и извор на релевантна информација за тоа во кои области треба да се инвестира оставарениот профит, каде најбргу може да се оплоди и што е најдобро за развојот на економијата во определен момент. Оттука, приватната сопственост, слободата на пазарот и конкуренцијата, за социјалдемократите се столбови на

економскиот растеж и тие не ги доведуваат во прашање. Кога говориме за пазарот, станува збор, всушност, за слобода на пазарите на капитал, стоки (производи) и на работна сила кои ја определуваат нивната пазарна вредност.

2. Социјалдемократите, сепак, се убедени дека економскиот развој втемелен само врз филозофијата за слобода на пазарот „laissez-faire“, доведува нужно до криза заради алчноста на капиталот.

Прво, сопствениците на капиталот во определени области можат да создадат монополи или картели со чија помош ќе остваруваат многу повисоки профити од пазарната вредност на нивните производи и услуги во услови на конкуренција.

Второ, приватниот капитал не е заинтересиран да вложува во области во кои не остварува голем профит, а се од интерес на сите граѓани и новите претприемачи, како што е инвестирањето во јавни добра: патишта, железници, електрична и комуникациска мрежа, јавен сообраќај, но и во некои области од образованието, здравството, културата, итн.

Трето, приватниот капитал, доколку не е ограничен со закон, се стреми да стане нечувствителен кон зачувувањето на природните извори на енергија, вода за пиење, чист воздух, односно кон зачувувањето на природната средина која е важен извор за животот и на идните генерации.

Четврто, оставањето на развојот на економијата само на логиката на капиталот и на пазарот, доведува до создавање големи социјални разлики, односно до поделба на општеството на малкумина супер богати, на едната страна, и на маса очајни, на другата. Тоа може да стане извор на големи социјални девијации, пред сè како: криминалот, проституцијата и алкохолизмот, но и да доведе до конфликти и револуции, со што може да биде доведен во прашање и животот на граѓаните, а не само економскиот растеж.

Проектот на социјалдемократите за економски развој поаѓа од становиштето дека овие недостатоци на пазарот можат да бидат отстранувани со помош на државата.

Таа обезбедува, пред сè:

- Услови за политичко претставување и усогласување на различните интереси, што подразбира и постоење на заштитена јавна сфера за дебата околу надлежностите, функционирање на ефикасен правен систем и негување на општествениот мир преку контрола на закани од насилство и унапредување на безбедноста;
- Средства преку даночната политика за создавање јавни добра (патишта, железници, паркови, плоштади, јавен сообраќај и, воопшто, финансирање на инфраструктурата) и се јавува во улога на врвен вработувач со макроекономски и микроекономски овластувања;
- Регулација на пазарите според јавниот интерес и оневозможувањето монопол во одредени дејности;
- Развој на способностите на населението (гледано како човечки капитал) преку нејзината клучна улога во образовниот систем, културата, здравството и социјалната заштита;
- Ги негува регионалните и транснационалните врски на земјата за да помага во остварувањето на економските и општествени цели на заедницата.

Економијата која не се темели само врз слободата на пазарот, туку и врз државните, односно општествените механизми за отстранување на негативните последици од класичната пазарна економија, се нарекува уште *социјално- пазарна економија*.

Социјалдемократскиот проект за економски прогрес се обидува да ги ослободи уздите на економијата во своите земји и креативната енергија на луѓето преку соочувањето со трите нови револуции на денешницата:

- Глобализацијата;
- Појавата на економии засновани врз знаењето;
- Појавата на демократското семејство со порастот на индивидуализмот.

Овие три револуции носат опасности и ризици, но тие се можност за уште поголем развој. За земјите што нема успешно да се

справат со нив, тие носат опасности од нивно заостанување, изолирање, па и распаѓање.

Социјалдемократскиот проект за економски прогрес во нив гледа можност за развој. Неговиот одговор на овие предизвици се:

- Новата комбинирана економија, која бара заедничко дејствување на јавниот и приватниот сектор;
- Економската политика на државата добива нови приоритети во врска со образованието, поттикнувањето на економски иницијативи на компаниите на семејствата и на поединците, развојот на претприемничката култура и негувањето на човечкиот капитал.

Клучниот фактор во негувањето на човечкиот капитал станува образованието. Тоа е секторот во кој мора да бидат вложени најголемите инвестиции за да се фати чекор со економиите засновани врз знаење, кои доживуваат во светот најбрз растез и обезбедуваат најголем профит, најголем број нови вработувања. Преку инвестирањето во образованието и способностите на граѓаните за работа во економијата заснована врз знаење, се обезбедува и зголемување на економската ефикасност на населението и повисок степен на социјална кохезија во општеството. Но, ова не подразбира само развој на класичното образование. Тоа треба да биде во функција на создавање личности способни и подготвени за учење во текот на целиот живот, со оглед на брзината на технолошкиот развој, и способни за користење на сите можности што ги дава развојот на новата технологија и интернетот за постојано унапредување на своите способности и знаења, потребни за економијата заснована врз знаење.

Целта на макроекономската политика останува ниската инфлација, смалување на задолженоста на земјата и користењето на активните мерки од страна на државата, преку микро кредити и помош за поттикнување на економскиот развој и за зголемување на вработеноста.

Социјалдемократијата, денес, прави нов социјален договор, по принципот - нема права без одговорности. Но, тој принцип не важи само за работниците и корисниците на социјална помош, туку и за работодавачите и за државата. Директната социјална помош останува како клучен елемент на солидарноста, но државата, имајќи го предвид

продолжениот животен век на граѓаните, прераснува во држава на општествено инвестирање, по принципот на помош за самопомош, односно на помош за вклучување во работниот процес и смалување на трајната зависност. Во оваа смисла, социјалната политика за социјалдемократите станува не само инструмент за оневозможување на големите социјални нееднаквости преку државната редистрибуција на општественото богатство, туку инструмент за поттикнување на економскиот развој и подигнување на квалитетот на животот.

Социјална правда, фер општество, слобода и еднаквост

2

Трајната одредница на левицата, во историјата на работничкото движење и на модерната социјалдемократија е нејзината определба за борбата против големите социјални разлики, за социјална правда, фер распределба на општественото богатство, слобода, која може да биде ограничена само со истата таква слобода на другите поединци, и еднаквост. Економскиот прогрес на земјите во кои дејствува социјалдемократијата е мерката на нејзиниот успех, но само ако користа од тој економски прогрес не останува во рацете на малкумина, туку може да ја почувствува најголемиот дел од населението.

Зошто социјалдемократите сметаат дека еднаквоста е важна?

Прво, затоа што општество, во кое на една страна се создава мала група на пребогати, а на друга страна мнозинството останува во сиромаштија и очај, создава услови за сопствено уништување преку поттикувањето на криминалот, насилството, проституцијата, алкохолизмот, и создавањето услови за силни политички конфликти и револуции. Сите стратегии за контролирање на револтот на сиромашните, со помош на насилство, се покажале и покажуваат како скапи, неуспешни и трагични.

Второ, луѓето се раѓаат еднакви. Не смее да се дозволи од фактот во кое семејство, или земја се родиле, да зависи нивната судбина, односно да се создаваат наследни нееднаквости. Тие имаат право да добијат можност преку образование и работа да ги остваруваат своите соништа.

Трето, големите социјални нееднаквости и немањето можности за образование и работа го лишуваат општеството од најважниот капитал за негов успешен развој, тоа е потенцијалот на секоја индивидуа. Инвестирањето во развојот на тој потенцијал преку различни стратегии за редистрибуција на општественото богатство, од

побогатите кон сиромашните, овозможува, пред сè зачувување на социјалниот мир, зголемување на општественото богатство и зачувување на општествената интегритетност, односно заедништво.

За социјалдемократите е важен одговорот на прашањето кој може да се смета за богат и кога може од него да се зема, а кој треба да се смета за сиромашен и колкава и каква помош му е потребна. Уште поважно од тоа за нив е одговорот на прашањето, низ која стратегија на даночното зафаќање од колачот на богатите тие нема да бидат обесхрабени за создавање богатство, или нема да избегаат во други земји со својот капитал, а низ која стратегија на помош на сиромашните тие нема да се направат мрзеливи и зависни од државната помош до крајот на нивниот животен век.

За модерните социјалдемократи, главниот инструмент на оваа стратегија и натаму останува прогресивното оданочување, кое се состои во создавањето обврска на оние што повеќе имаат да плаќаат повисоки даноци. Но, и реформата на овој систем оди повеќе во насока на воведување сè повеќе индиректни даноци, односно оданочување на потрошувачката, а не на имотот, со што се создаваат услови, оние што повеќе трошат, да плаќаат повеќе во заедничката каса за заедничките потреби. Овој систем создава можности за ослободување од даноци кога богатството се користи за инвестирање во развојот, во отворањето нови работни места, или за хуманитарни цели и поддршка на општествено корисни иницијативи.

Од друга страна, пак, политиката на трошењето на собраните средства за оваа цел се менува во согласност со промената на поимањето на еднаквоста. Таа за социјалдемократите не значи егалитаризам, ниту „политика на еднакви стомаци“, или урамниловка во примањата. Еднаквоста за социјалдемократите значи еднаквост на можностите на секој поединец за слободен развој. Таа, пред сè, значи обезбедување од страна на државата еднаков пристап за граѓаните до образование, здравствена заштита и до институциите за политичко влијание.

Барањето еднаквост не ја загрозува слободата. Напротив, еднаквоста и слободата на граѓаните меѓусебно се дополнуваат. Нерамноправното општество, тврди социјалдемократијата, им дава, секако, многу поголема слобода на оние што имаат најголеми привилегии. Но, истовремено, тоа значи дека оние што се наоѓаат на погрешната страна на економските и социјалните разлики, практично

живеат во голема неслобода, во економска ограниченост која не дозволува ништо друго освен најнеопходното и се подредени на одлуките донесени од страна на попривилегираните групи, без можност да влијаат врз нив.

Сиромаштијата претставува проблем не само заради отсуство на елементарни средства за преживување, туку и заради исклученоста на тие индивидуи, семејства, слоеви, од пристапот до солидно образование, работа, здравствена заштита и влијание врз процесите во заедницата во која живеат. Затоа, модерните социјалдемократи прашањето на еднаквоста го третираат како прашање на вклученост.

Мерките на социјалната политика одат во насока не да се стимулира доживотната зависност од социјална помош и исклученост, туку да се поттикнат нејзините приматели на активност за себе-изземање од таа положба и за вклучување. Во оваа насока, модерните социјалдемократи својата социјална политика ја дизајнираат согласно потребите на индивидуите, а не само на семејствата како порано и со помош на инструментите на државата на општествено инвестирање, се обидуваат да обезбедат, пред сè, вклученост на корисниците на социјалните фондови во процесот на перманентното образование и оспособување, како и нивно активно вклучување во процесот на барање работа и создавање можности за живеење од нивниот труд и за зголемување на нивното самопочитување.

За социјалдемократијата солидарноста е морален императив. Од најраните фази на работничкото движење, социјалдемократите стануваат свесни дека само со меѓусебна солидарност, помош и единство можат да се изборат против неправдите. Во основата на солидарноста лежи верувањето дека се учествува во активности кои треба да донесат благодет на сите, а не само на поединци.

Солидарноста во себе го содржи библиското барање „помогни му на својот близок“, но и идеалот за „братство“ и готовноста за жртва меѓу еднаквите кои се борат заедно за остварување на заедничка цел. Врз оваа идеја е изградена заложбата за градењето на земјата како заеднички дом кој на сите граѓани им гарантира слобода, права и безбедност, но и идејата за социјалната држава која преку заедничкото солидарно финансирање му дава сигурност на поединецот и создава рамноправност.

Солидарноста, сепак, е нешто повеќе од колективна корист. Таа, исто толку се однесува и на заедничката одговорност за начинот на кој функционира општеството. Народот би рекол: „потребно е цело село да воспита едно дете“. Со други зборови, никој не може да им ја одземе на родителите нивната посебна одговорност за воспитувањето на децата, но средината во која тие растат не ја создаваат само родителите. Таа е под влијание на целото опкружување. А за него, сите имаме одговорност.

Солидарноста не ги ограничува индивидуалните права и слободи. Таа, како и еднаквоста, само овозможува слободата да им биде достапна и на некои кои би ја немале без постоење на солидарноста.

Солидарноста за социјалдемократите, денес е мерка за степенот на чувствителноста кон туѓата несреќа и готовноста на оние

во неволја да им се понуди, не она што ви е вишок, или што веќе не ви треба, туку она што во моментот ним им е најпотребно. Затоа, социјалдемократите ги поддржуваат синдикатите и синдикалното организирање на работниците.

Поаѓајќи од фактот дека сопствениците на капиталот, односно работодавачите во пазарното стопанство располагаат со голема моќ во сферата на вработувањето која можат и да ја злоупотребуваат, социјалдемократите сметаат дека единствен начин да се заштитат работниците од можната злоупотреба на таа моќ, е правото на вработените и на невработените синдикално да се организираат. Здружени во синдикати, со моќ за штрајкување, вработените можат да преговараат со владата и со работодавачите: за условите за работа, за висината на платите, платените отсуства и одмори, условите за пензионирање, заштитата во услови на престанок на работата и заштитата на другите права од работниот однос.

Сопствениците на капиталот, работодавачите и, воопшто, богатите луѓе, исто така, имаат можност со своите пари, преку спонзорирање на политичките партии, да остваруваат ефикасно влијание директно врз парламентот, владата и другите институции, или индиректно преку нивните стопански комори, здруженија на работодавачите, клубови на индустријалци, и слично.

За да можат работниците да парираат на таа моќ, тие преку нивните синдикални организации, исто така, поддржуваат некои политички партии. Тоа го прават со издвојување на дел од својата членарина за финансирање на политичките партии кои ги застапуваат нивните интереси, или преку доброволна работа на нивните членови во време на изборните кампањи (лепење плакати, водење кампања од врата до врата, и слично). Партиите што ја добиваат поддршката на синдикатите, а тоа се обично социјалдемократските, за возврат во политичкиот процес ги бранат интересите на синдикатите, на вработените и на невработените.

Соработката на синдикатите и на социјалдемократските партии, во Европа има донесено видливи резултати. Тоа се колективните договори, синдикалните права на работниците, петдневната работна недела, правото на годишен одмор, правото на платено породилно отсуство и многу други права кои се веќе одлика на денешната цивилизација и кои се сметаат веќе за нормални човекови права.

Современата социјалдемократија е солидарна на национален и на меѓународен план. Нејзината виталност произлегува од порастот на свеста за меѓусебната поврзаност и зависност. Со глобалните климатски промени не може сама да се справи ниту една држава, ниту со глобалниот тероризам, ниту со сиромаштијата, во еден дел од светот. Затоа, солидарноста, денес, помага да се премостат идеолошките поделби и да се гради едно ново светско заедништво, неопходно за подбрата иднина на човештвото, во целина.

Под рамноправност, социјалдемократите подразбираат обезбедување еднакви права за граѓаните, без оглед на нивниот пол, возраст, нивната етничка, или религиозна припадност. Обезбедувањето таква рамноправност не може да биде резултат само на формалното прогласување и гарантирање на рамноправноста во уставните норми, туку со упорна борба против сите видови можна дискриминација по некоја од тие основи.

Социјалдемократските партии во историјата се појавуваат и во улога на политички претставници на движењето за правата на жените, на младинските, еколошките движења, на организациите на пензионерите, на лицата со посебни потреби, и сл. Програмите на социјалдемократските партии се најблиску до барањата на овие движења, а социјалдемократијата, денес, најчесто е и политичкиот партнер на невладините организации. Причината за ваквата блискост е што социјалдемократските партии во своите програми се залагаат за издначување на стартните и животните позиции на сите граѓани, независно од нивниот пол, нивната возраст, богатство, социјално потекло, физичката, или социјална хендикепираност, и сл. Поддршката од овие движења и организации, за социјалдемократските партии на изборите е од големо значење за остварувањето на овие цели.

Особено големата чувствителност на социјалдемократијата кон еманципацијата на жените произлегува и од фактот што лидерите на движењето на жените кои први ги истакнаа барањата за правото на жените да избираат и да бидат избирани, како и за општата рамноправност на половите во сите домени од животот (Клара Цеткин, Роза Луксембург, и други), биле лидери на социјалдемократски партии.

Социјалдемократијата се залага во интерес на вработените жени да има што поголем број предучилишни установи, да бидат воведени посебни мерки на социјалната политика за самохраните мајки.

Да има советувалишта за деца и за младинци и му дава поддршка на синдикалното барање да се добива иста плата за иста работа, без оглед на половата припадност на вработените. Затоа, секаде во светот постои поврзаност на феминистичките движења со социјалдемократијата.

Но, според најновите податоци, жените сè уште не се рамноправни со мажите. Во голем број земји, меѓу кои и Македонија, предност за школување, во семејства со скудни средства, им се дава на машките деца, на жената сè уште и е наменета улогата на чувар на домот и на децата, а ако се вработени, жените се во просек помалку платени за иста работа од мажите, а во многу помал број добиваат највисоки позиции во менаџментот на корпорациите, или во политичките институции. Освен ова, на вработените жени, покрај обврските од работниот однос им се препуштени обврските кон домот и децата, со што тие се ограничени во развојот на нивната кариера.

Еманципацијата на жената и подобрувањето на економската положба придонесува и за тоа тие полесно да се решаваат за развод во неуспешните бракови, или за раѓање деца без создавање брачна заедница.

Социјалдемократите го прифаќаат правото на различност и правото на избор.

Борбата за целосна рамноправност на жените, социјалдемократите ја водат со:

- Иновации во работното законодавство, преку кои се обезбедува и мажите да бидат ослободени од работните обврски во периодот на чување на децата;
- Определувањето задолжителни квоти за жените на изборните листи за избор на членови во Парламентот и советите на општините;
- Создавањето услови за општествена грижа за децата во градинки, или продолжен престој;
- Борбата против семејното насилство;
- Борбата за еднаква достапност на сите општествени позиции на жената и еднаква платеност со мажите за еднаков труд, итн.

Социјалдемократијата ги поддржува младите преку политиката на обезбедување услови за што поуспешно стартување во нивниот живот, со давањето стипендии, помош при вработувањето и преку претставувањето на политичките интереси на младите. Преку програми за пензионерите и старите лица, социјалдемократијата се залага нивните интереси да бидат заштитени со закон, односно за нивна социјална и материјална сигурност за време на пензионерските денови, и да се обезбедат услови за активна вклученост на возрасното население во економскиот и општествениот живот низ форми кои за него се најсоодветни.

Борбата за рамноравност е и борба за спречување на дискриминацијата по сите други основи. Социјалдемократите го прифаќаат подобрувањето на мнозинската демократија со елементите на консociјалната, или консензуалната демократија, која на припадниците на етничките заедници им обезбедува целосна рамноправност и заштита од етничко надгласување во институциите на власта и институциите на локалната самоуправа. Тие елементи се: правото на вето за закони со кои се регулира заштитата на нивниот етнички и културен идентитет, правото на еднаква застапеност во институциите на власта и државната администрација и деволуцијата на власта од централно, на локално ниво во значајни области од интерес на граѓаните. Во земјите со изразита имиграција, социјалдемократите се борат за спречување на дискриминацијата на имигрантите и за обезбедување еднакви права и за нив, како и за спречување на дискриминацијата на етничките малцинства по било која основа.

Поаѓајќи од правото на различноста и изборот, денешните социјалдемократи прифаќаат дека луѓето можат да живеат заедно и среќно и без да бидат венчани – хомосексуалците, можат да одгледуваат деца исто толку компетентно како и хетеросексуалната популација, а родителите без брачен партнер, доколку би имале соодветни извори, би биле способни да одгледуваат деца исто толку добро, колку и брачните двојки. За да се постигне успех на овој план, проектот на социјалдемократијата низ законодавството се обидува да воспостави рамнотежа меѓу автономијата и одговорноста. Во таа смисла, заштита и грижата за децата се на преден план во креирањето на семејната политика. Но, семејството не се однесува само на одгледувањето деца од родителите. И децата треба да имаат должност кон нивните родители, а не само обратно, и затоа социјалдемократијата ги охрабрува доживотните родителски договори со кои децата преземаат грижа за нивните изнемоштени родители.

Одржлив развој, грижа за здрава животна средина

5

Програмата за економски прогрес на социјалдемократите, истовремено е програма за одржлив развој. Овој поим, „одржлив развој“, влезе во употреба кон крајот на 90-тите години од овој век, како резултат на нараснатата свест за опасноста од брзото загадување на човековата околина од брзата индустријализација, и уште побрзото искористување на постојните извори за живот на земјата, како што е чистиот воздух, водата за пиење и изворите на енергија, како: јагленот, нафтата и гасот.

Светот се загрижи од брзината на унишувањето на човековата природа и на нејзините ресурси и побара особено од развиените земји да направат национални програми за смалување на загадувањето и за барање алтернативни извори на енергија, со цел планетата земја да се зачува и за идните генерации. Одржливиот развој беше дефиниран од страна на Обединетите нации како: „програма и способност за создавање услови низ кои ќе се обезбедат потребите на сегашноста, но без уништување на можностите на идните генерации за остарување на нивните потреби“.

Социјалдемократите, во соработка со еколошките движења и партии за оваа цел градат национални планови за намалувањето на загадувањето во сите области, и за интегрирање на еколошките критериуми во редовната работа на сите оддели на владата. Одржливиот развој од нивна страна се дефинира како избегнување на застарените технологии, за сметка на оние кои овозможуваат избегнување, или намалување на загадувањето. Во оваа смисла, социјалдемократите се залагаат за еколошка модернизација на своите општества и наместо за економски развој, говорат за „одржлив економски развој“ кој не ги уништита себично можностите на идните генерации. Тие говорат за спречување, наместо за лекување, за тоа дека загадувачката индустрија и технологии треба да се сметаат за економски неефикасни индустрии и технологии и дека профитот

најбрзо и најстабилно расте со истовременото чување и заштита на здравата човекова околина.

Истовремено, социјалдемократите укажуваат на тоа дека еколошката модернизација, воведувањето нови и обновливи извори на енергијата, бара партнерство меѓу владите, компаниите, умерените експерти за животна средина и научниците, со цел да се обезбеди растеж и конкурентност на економијата, со истовремено почитување на принципите за заштита на животната средина.

Демократија, вклученост, транспарентност, одговорност

6

Ѕвездата на слободата (1789), е францускиот симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција. Во 1789 година, француските револуционери ја воведоа ѕвездата на слободата како симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција. Во 1789 година, француските револуционери ја воведоа ѕвездата на слободата како симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција.

Ѕвездата на слободата, е францускиот симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција. Во 1789 година, француските револуционери ја воведоа ѕвездата на слободата како симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција.

- Ѕвездата на слободата е симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција.
- Ѕвездата на слободата е симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција.
- Ѕвездата на слободата е симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција.
- Ѕвездата на слободата е симбол на слободата, една од основните вредности на француската револуција.

- Постои професионална државна бирократија, која функционира како сервис на граѓаните, а не како сервис на политичките партии на власт;
- Постои слобода на печатот и заштитена јавна сфера за соочување на различните интереси и за контрола на власта;
- Постои силно граѓанско општество со свои институции и организации;
- Постојат развиени институции и систем на локална самоуправа преку кој одлучувањето за важни работи се доближува до граѓаните.

Но, и демократијата во современиот свет е соочена со своевидна криза, која се манифестира преку слабеење на довербата на граѓаните во политичките институции и во партиите, зголеменото чувство на немоќ за влијание врз важните одлуки и незаинтересираност, која се манифестира во сè послаб одсив на изборите. За отстранување на овие слабости на демократијата, социјалдемократите сметаат дека треба да се изнаоѓаат форми за нејзино *проширување и засилување*:

- Под притисок на глобализацијата и со цел да одговори на потребите треба да се пристапи кон процесот на *двојна демократизација*. Институциите на досегашната национална држава треба да пренесуваат дел од сопствените овластувања на органите на *локалната самоуправа*, кои добиваат значајна улога и во економските процеси, но, истовремено, да *пренесува дел од својот суверенитет на заедничките институции* што ги создава со другите држави, како што се Европската Комисија и Парламентот на Европската Унија. Ова е важно бидејќи децентрализацијата може да доведе и до фрагментација, доколку не се балансира со пренесување на моќта и нагоре;
- Да се *прошири улогата на јавната сфера* со воведување дополнителни мерки за заштита од корупција и борба против културата на тајноста, присутна во владините министерства и агенции;
- Да се зголеми нејзината *административна ефикасност*, по примерот на големите корпорации кои, заради ефикасноста во сопственото дејствување, голем дел од своите

овластувања пренесуваат на пониските нивоа, определуваат стандарди во работењето, кои треба да бидат постигнати во определен рок и ја смалуваат администрацијата до максимално можни нивоа, со цел, на пазарот да бидат што е можно поконкурентни;

- Да се понудат *и поинакви форми на демократија* од гласачкиот процес, како што се: непосредното референдумско изјаснување по одделни прашања, граѓанските пороти, електронските референдуми, и сл.;
- Својот авторитет да се обновува и гради преку *зголемување на капацитетот за управување со ризиците* на кои е изложено населението и тоа не само безбедносните, туку и економските, технолошките, и други;
- Да се грижи за *градење активно граѓанско општество*, преку обнова на граѓанската култура. Владата и граѓанското општество треба да работат во партнерство, со што секој би напредувал, но и би го контролирал другиот. Граѓанското општество, со поддршка на владата може да прераснува во трет сектор (доброволна работа) на економијата, кој може многу да придонесе за социјалната интегрираност на граѓаните и за подобрување на квалитетот на животот. Здравото граѓанско општество го штити поединецот од преголемата моќ на државата;
- Да се помогне *развојот на демократското семејство* како институција на граѓанското општество, кое сè повеќе го зазема просторот на старото традиционално семејство. Демократизацијата во контекстот на семејството подразбира рамноправност, заемна почит, автономија и одлучување преку комуникација и ненасилство.

Владеење на правото, борба против криминалот

7

За социјалдемократијата, демократијата како систем на владеење на народот е можна само со почитување на уставот и на законите од секого, независно од неговата позиција и моќ.

Да се каже дека во една земја постои владеење на правото, потребно е да бидат исполнети следните услови:

- Државата да има демократски донесен устав. Уставот е еден вид договор на народот што живее во една држава, за основите на заедничкото живеење. Со уставот треба да бидат усогласени сите други закони во државата и пониските правни акти. Секој граѓанин што смета дека некој закон, или акт, не е во согласност со уставот, да има право да бара од уставниот суд таквите закони да бидат укинати, поништени и усогласени со уставот;
- Сите закони да се донесуваат во демократски пропишана процедура од страна на законодавната власт, односно во случаите во кои дозволува уставот, по пат на законодавен референдум. Почитувањето на демократската процедура при носењето на законите е неопходно заради обезбедување на потребната јавност и транспарентност во работата на законодавната власт. Со тоа се создаваат услови за вклучување и на стручната и општата јавност во процесот на создавањето на законите, за избегнување на можните грешки, или штетни последици, со донесувањето на некои закони, за добивање широка поддршка од граѓаните за нив и за полесно спроведување на законите;
- Законите мора да бидат од интерес на мнозинството на граѓаните, а кога се во прашање интересите на етничките заедници и од интерес на мнозинството на припадниците на тие етнички заедници;

- Законите мора да се почитуваат и да се спроведуваат од страна на државните органи и од страна на другите фактори на моќта во државата. Никој не смее да биде над законот. Законите во државата важат подеднакво за секој;
- Уставот и законите можат да се менуваат и дополнуваат, но само преку почитување на демократска процедура. Честите измени на уставот и на законите доведуваат до правна несигурност и правна нестабилност во земјата.

За владеењето на правото и почитувањето на законите се грижат Парламентот, Владата и сите нејзини министерства, а посебно полицијата, судството, Народниот правобранител, но и невладините организации, медиумите и граѓаните со својата разновидна, слободна и критичка активност. Следењето на спроведувањето на законите е право и обврска на секој граѓанин.

Борбата против криминалот и корупцијата се дел од борбата за владеење на правото. Таа борба не би можела ефикасно да биде водена без соодветни и квалитетни закони, способна и одговорна полиција, без способно и независно судство, без независни медиуми и почитување на кодексот на новинарската етика, без почитување на човековите права и презумцијата на невиност. Бавната правда е еднаква на неправда. Затоа, од особена важност се судењата во разумен рок и правото на обвинетите да ја докажуваат својата невиност.

Заштитата од криминалот (грабежи, напади и насилства) и намалувањето на стравот од него треба да овозможат возобнова на граѓанскиот живот во заедницата. Во населбите во кои постои таков страв, луѓето остануваат далеку од улицата и ги намалуваат нивните нормални активности и обврски. Повлекувајќи се физички тие, исто така, се повлекуваат од улогата на заемна поддршка со граѓаните и со тоа ја напуштаат општествената контрола која порано помагала за задржување на социјалниот живот во заедницата.

Социјалдемократијата не се залага само за зголемување на моќта на полицијата со цел да се избркаат непожелните од улицата, туку, пред сè, за тоа полицијата тесно да соработува со граѓаните за подобрување на стандардите на локалната заедница и на граѓанското однесување, преку образование, убедување и советување, наместо осудување.

Социјалдемократијата акцентот го става врз превенцијата од криминалот и на реинтегрирањето на полицијата со заедниците, наместо само спроведување на законите од нејзина страна, што може да доведе до нејзино отуѓување. Во оваа смисла, социјалдемократијата се залага за тоа да профункционираат партнерствата меѓу владините агенции, казнените правен систем, локалните организации и месните организации. Во овој процес мора да бидат обединети и сите социјални и етнички групи, а работодавачите можат да помогнат во запирањето на распаѓањето на граѓанскиот живот во урбаните заедници.

Социјалдемократите сметаат дека сите избрани политичари и именувани службеници треба да им служат на граѓаните, односно да му служат на општиот интерес за време на својот мандат. Во оваа смисла, и државната управа мора да биде така организирана и поставена што ќе покажува пријателски однос кон граѓаните и ефикасно и бргу ќе ги завршува работите заради кои граѓаните доаѓаат пред нејзините шалтери.

Државната администрација на централно и локално ниво мора да биде професионален, политички непристрасен сервис на граѓаните, чии вработени ќе се регрутираат врз основа на конкурс и кои ќе напредуваат во хиерахијата врз основа на нивните заслуги, односно врз основа на реалното вреднување на нивниот труд и професионалните стандарди. Во земјите како Македонија, за социјалдемократијата, реформата на државната администрација подразбира не само нејзино претворање во професионален, непристрасен и способен сервис на граѓаните, туку и промена на менталитетот на државните службеници наследен делумно од времето на комунизмот, а делумно од периодот на транзицијата. Според тој бирократски менталитет, државните службеници сметаат дека државата постои не за да им служи на граѓаните, туку да ги контролира и манипулира за сметка на партиската елита на власт.

Во доменот на настојувањата за претворање на државната администрација во љубезен, ефикасен и непристрасен сервис на граѓаните, односно во делот на реформите на државната администрација спаѓа и донесувањето закон за обврска на државата на граѓаните да им ги дава сите релевантни информации за државата (освен оние кои задираат во приватниот живот и кои се прогласени за државна тајна), за да можат полесно да ја контролираат.

Ефикасната борба против корупцијата и криминалот во редовите на државните службеници и на избраните претставници на граѓаните, исто така спаѓа во важните елементи на реформата на државната администрација, бидејќи граѓаните ќе соработуваат само ако имаат целосна доверба во полицијата и судството.

Од особено значење во оваа реформа е поедноставувањето на процедурите. Компјутеризирање на државната администрација, користењето на телефоните, интернетот и поштата за завршување на многу работи, наместо на шалтерите, и со користењето на сите современи средства и методи со кои може да се поедностави, олесни и забрза комуникацијата меѓу граѓаните и државната управа. Тоа, секако, подразбира и постојано зголемување на знаењата и на комуникациските вештини на вработените во државната администрација.

Најважно од сè во оваа сфера е граѓанинот да се убеди дека државната администрација е негов сервис, бидејќи тој со парите што ги плаќа за данок на државата при купувањето на секој производ и услуга, обезбедува плати за државните службеници. Државната администрација постои за неговиот живот да го направи полесен и побезбеден, со тоа што таа ќе ги врши работите според јасни правила, со основна задача на граѓаните да им штеди: напор, време и трпение и да им обезбеди подобар живот. Ако таа цел се постигне, тогаш граѓаните ќе имаат поголемо почитување за државата, а демократијата ќе ја прифатат од сè срце. Затоа создавањето државна администрација (држава), пријателски настроена кон граѓаните, исто така е услов за владеење на правото и важна политичка цел на социјалдемократијата.

Со својата надворешна политика, социјалдемократите настојуваат да остварат три цели:

- Мир, преку решавање на конфликтите без употреба на насилство;
- Живот, ослободен од репресии и експлоатација;
- Прогрес, изграден врз принципите на социјална правда, солидарност и врз концептот за одржлив развој;

Овие цели социјалдемократите настојуваат да ги остварат преку почитување на следните принципи:

- Соработката - бидејќи тие цели е можно да се остварат само во соработка со другите;
- Подготвеноста за компромис неопходен за постигнување меѓусебно разбирање, но исто така и преку,
- Јасното определување на интересите на својата земја и нација и објективното согледување на можностите за нивно остварување.

Социјалдемократите се убедени дека и најчувствителните прашања меѓу две земји можат да се решаваат по пат на преговори, со почитување на принципите на меѓународната заедница, на меѓународното право, со заемно почитување, соработка и со искрена волја за заеднички напредок. Нивно трајно убедување е дека, мирот, пред сè, е основниот услов за економски и општествен развој и услов за добар живот на најголемиот број граѓани.

Социјалдемократиите во земјите кои настанаа по распадот на комунистичките федерации, заставаа на чело на борбата за создавање независни држави. Социјалдемократските партии кои победија на првите демократски избори, успеаја да ги избегнат војните и крвопролевањата во процесот на распаѓањето на федерациите и создавањето на новите независни држави. Но, мирот и безбедноста треба да ги имаат сите граѓани во светот, како предуслов за општиот напредок на човештвото. Никој нема право во име на сувереноста во сопствената земја да уништува човечки животи употребувајќи сила, тортура, или да применува методи на етничко чистење и да врши геноцид врз населението.

Социјалдемократите го даваат својот придонес преку светската заедница на народите, ефикасно да се оневозможат и спречат таквите однесувања и да се почитува меѓународното право. Тие го даваат својот придонес во јакнењето на системите за колективна безбедност и соработка и учествуваат во создавањето одбранбени сојузи и организации, со цел да не дозволат да бидат неми и немоќни сведоци во уништувањето на човечки животи од страна на разни деспоти и диктатори кои не ги почитуваат принципите на меѓународното право.

Заштита на националниот идентитет

9

Њи ое/аеааи і едаоеоа ни аоаао ааеа:

- І аоеі і аеі еі о еааі оео і а нѐеі% +і аае а ааеааі еѐаі о ѐа і ааі аеі о ее-аі еааі оеоао. І і ааеі оеа еі е нѐ ни аоаао ааеа нѐ аае і а і аеі% і аое/а ни і оааі ни аоаао ааеа а і і оаеі і ѐаооеоі е-ее аа нѐ аоаі е і еаі еі о еааі оеоао і а нѐееоа оі ае нѐаеаа аа аі ѐааі ѐао;
- І аоееоа нѐ аоі е-ее ѐаааі еое аі еі е і оеі ааі еоеоа еі аао ни аоеОе-і е аі еаі і нѐе еі і і нѐаі аоеоа +еаі і ае;
- І аоееоа і оаао і ааеоі ѐа нѐа і оааеѐѐао/а - і аое/аоа оѐааа аа і оі оі е аѐаааі е нѐооеооѐе еі е ае еі і аі ѐі і аеаа і а аѐааі еоа нѐа е аа і аео-оааао ѐа і оаоаеаоа і а і а/і еаі а аааі і нѐ.

І аоееоа ае і аааеі оааао і аеа оѐе аеаі аі ое, і і, енѐі оаеа, е оаеі о оі :

- Оеа і а нѐ аі аѐі аі еі е ѐаѐааі е/а, ооео ѐаааі еое аі еі е і і аа аоі і оеі ааі еое нѐ ѐаѐаао, аеааао е оі еѐаао, ни оі а оі і оеі ааі еоеоа нѐ і аѐі ааі і і аѐѐаі е аі ѐаааі еоа і а нѐааеі аѐа;
- І аеа ѐаааі еое ѐа нѐаа і енеао ааеа нѐ енѐі ѐенеа ни ѐааааі е, і а оаеа е і а/ѐеі еоа і оеі ааі еое ни аоаао ааеа і еаі еоа і ааѐнеа і а нѐ і аі а нѐаао нѐа і еі і і еаі еоа ни аѐаі аі еое, ооео, енѐі оаеа, е еі і і еаі еоа і оаоое е еі і еаі еоа ааі аѐаоеа.

І оеѐі ааа% е ае і аеа аеаі аі ое і а і аоеі і аеі еі о еааі оеоао, ни ое/аеааі і едаоеоа і а а аі аоеі аеі а, і еоо і і і аеео і аоѐі онеа і а

народните и национални партии. Но, меѓу нив, сепак, постои голема разлика.

Социјалдемократијата не мисли како некои десничари дека нацијата има судбина и тоа не само поинаква, туку и посупериорна од останатите нации, ниту, пак, дека цената за зачувување на нацијата е „светоста, нетолеранцијата, исклучивоста и чувството дека опстојувањето зависи од послушноста и од постојаната будност кон непријателот“.

Социјалдемократијата смета дека националниот и етничкиот идентитет се само еден од низата граѓански идентитети што ги има секој поединец и дека тој идентитет треба да се приспособува на плурализмот и на променливоста на граѓанската култура. Имено, со поголемото замаглување на границите на националните држави кои стапуваат во сојузи, како што е Европската Унија, и сè поголемото засилување на барањата за локална автономија, националниот идентитет може да одигра добронамерно влијание само доколку е толерантен кон другите идентитети, или неопределеност. Со интегрираноста не се губи идентитетот, но му се додаваат и нови идентитетски обележја, како регионалниот, или европскиот идентитет и тоа треба само да помогне во меѓусебното прифаќање и почитување.

Современите социјалдемократи сметаат дека космополитизмот и мултикултурализмот се важни елементи во процесот на интегрирањето на секоја нација во глобалниот поредок. Националниот идентитет, според нив, најдобро се брани со политиката на толеранција и почитување на туѓите идентитети со мултиетничност, мултикултура, соработка, вклученост и секуларизам.

Овој пристап на социјалдемократијата се спротивставува на концептот на националните традиционалисти во разни земји, кои:

- Го нагласуваат историскиот континуитет на државата и нацијата (извлекувајќи го правото од корените), преку обнова на националните митови;
- Залагањето за национална држава на својот народ, односно на етноцентрична држава и давањето предност на етничката заедница во однос на општеството;
- Преферирањето на силна авторитарна власт и силно влијание на црквата.

Радикалните традиционалисти, пак, во тие земји се во основа националисти, па и шовинисти и ја промовираат политиката на евроскептицизам и одбојност кон воените сојузничтва.

Социјалдемократијата им се спротивставува остро на национализмот и шовинизмот. Таа се бори против политичка инструментализација на стравот од загрозување на националниот идентитет, која води кон национална изолација, национални поделби, конфликти и загрозување на демократскиот развој. Со целосно почитување на минатото, социјалдемократијата е свртена кон иднината и кон збогатувањето на националниот идентитет со обележјата од пошироките

заедници (како европската) кон кои се интегрираат нациите. Градејќи го и својот европски идентитет, нациите од државите во Европа не губат ништо од својата специфичност, посебност и различност, ниту од својата национална слобода и гордост.

Градењето самодоверба во нациите, според социјалдемократите може да се одвива само преку нивната отвореност, толерантност и инклузивност. Овие принципи се од еднаква важност и за моделот на организираноста и начинот на дејствувањето на социјалдемократските партии.

Социјалдемократијата, преку изградба и иновирање на својот идеолошки концепт, има задача да избега од позицијата на голиот политички прагматизам, повторно да го разгори, толку потребниот, политички идеализам, а преку своето организациско и кадровско оспособување, да го зголемува својот капацитет за остварување на демократските промени.

Социјалдемократијата и нејзините организации во Македонија, мора да одговорат на сериозните критики од страна на дел од научната јавност, според кои:

- Партиите во Македонија (па и социјалдемократските) спаѓаат во категоријата на „catch all“ или „собирај се“ партии. Ним им е поважна регрутацијата и организацијата од политичките убедувања. Тие се подготвени да го отфрлат поголемиот дел од идеологијата само да привлечат што поголем број граѓани. Го потенцираат единството и лидерството, со што го активираат елитистичкото малцинство, а го пасивизираат мнозинството во партискиот живот;
- Македонските партии се повеќето партии - приврзеници на лидерот. Нивното формирање и функционирање е повеќе поврзано со личноста и делото на лидерот, отколку за програмата и интересите на посебни слоеви од населението. Затоа, со оставките на лидерите, тие минуваат низ криза на консолидација;
- Во сите партии се забележува тенденцијата по освојувањето на власта да се инсталираат како партија-држава. По принципот „победникот носи се“, се воведува „партиократија“ - која се стреми да ги колонизира сите сфери на

општеството, а злоупотребата на државните ресурси, односно клиентелизмот, се користи за мобилизирање на гласачите. Државната и локалната администрација се регрутираат врз основа на блискост со партијата на власт и таа се претвора во сервис на партијата, наместо да биде сервис на граѓаните. Партиократијата и клиентелизмот, пак, се плодно тло за корупцијата.

Во ова време, кога политката е 24 часа дневно изложена на медиумско внимание, социјалдемократијата мора да пронаоѓа модели на дејствување и водства кои на најуспешен начин ќе ја претставуваат својата политика пред јавноста. И социјалдемократската политика станува медиумски производ кој треба да го привлече вниманието и да ја добие наклонетоста на мнозинството.

Успехот на лабуристите во Велика Британија, некои аналитичари го оценија како спој на:

- Внимателно елабориран и целосен владин проект (изграден со суштествен придонес од страна на неколку интелектуалци);
- посветено и приврзано водство на партијата кон таа програма;
- мошне умешно и успешно брендирање на партијата;
- компетентна и перманентна кампања за пропагирање на тој проект меѓу членството во партијата; и
- компетентна кампања што трае од денот на завршувањето на изборите, до следните избори, за пропагирање на тој проект во цела Велика Британија.

Социјалдемократите од Македонија имаат за задача и должност да ги следат најдобрите искуства на социјалдемократијата во Европа и да ги прилагодат на специфичните услови од развојот во Македонија.

Важни веб страници за социјалдемократијата

www.socialistinternational.org

www.pes.org

www.socialistgroup.org

www.policy-network.net

www.broadleft.org

www.forum-socialdemocracy.eu

www.sdsm.org.mk

Куса белешка за авторот

Ѓорѓи Спасов (1949) е професор на политички науки на Европскиот универзитет во Скопје. Бил амбасадор на Република Македонија во Велика Британија (2003-2007) и амбасадор на Република Македонија во Република Бугарија (1994-1997), министер за правда во Владата на социјалдемократите (1997-1998), генерален секретар на Социјалдемократскиот Сојуз (1999-2002), и во два мандата е избран за пратеник во Собранието на Република Македонија од редовите на СДСМ, во 1988 и 2002 година. Автор е на предговорот на македонското издание на книгата „Третиот пат“ од Ентони Гиденс. Има објавено голем број статии и научни расправи за социјалдемократијата и политичките партии и објавува колумни во дневниот и неделниот печат.